ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

АНІКІНА Галина Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID https://orcid.org/0000-0001-7482-019X

УДК 347.1

DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.33

Стаття присвячена дослідженню особливостей права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права, що створені за допомогою штучного інтелекту.

Акцентується увага, що штучний інтелект активно інтегрується в різні сфери суспільного життя, тому особливо важливим є питання щодо визначення його місця в структурі цивільних правовідносин та правового режиму згенерованих ним об'єктів.

Констатується, що українське законодавство поступово адаптується до нових технологічних реалій, почалася робота над удосконаленням правового регулювання у сфері штучного інтелекту.

Аргументовано, що для виникнення права особливого роду на неоригінальний об'єкт недостатньо лише використання комп'ютерної програми на законних правових підставах. Необхідною умовою також є наявність функціонального зв'язку між суб'єктом і процесом генерації об'єкта, який проявляється у виконанні підготовчих дій, що безпосередньо впливають на появу кінцевого результату.

Зроблено висновок, що у випадку порушення прав інтелектуальної власності при створенні неоригінального твору необхідно на законодавчому рівні забезпечити компенсацію шкоди творцям за неправомірне використання їхньої творчої праці. Така відповідальність має покладатися на особу, яка здійснила неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: діджиталізація, право інтелектуальної власності, IT-право, інформаційні технології, цифрове право, правова охорона, правовий режим, авторське право, штучний інтелект, комп'ютерна програма, особисті немайнові права, майнові права інтелектуальної власності.

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження

Стрімкий прогрес науки й активне впровадження інновацій є ключовими ознаками нинішньої епохи. Сучасний етап розвитку суспільних відносин відзначається невпинним впровадженням цифрових технологій. Визначальними чинниками прогресу виступають не природні, трудові чи фінансові ресурси, а саме інновації та сучасні технології. Процеси діджиталізації, цифровізації та автоматизації стрімко увійшли в життя суспільства, суттєво трансформувавши всі його сфери. Водночас з формуванням інформаційного суспільства постала низка нових викликів і проблем. Права людини зазнають суттєвих змін, що потребує швидкої та адекватної реакції з боку права. Темпи розвитку інформаційних технологій значно випереджають можливості законодавства адаптуватися. Нові можливості у всі сфери суспільних відносин створює штучний інтелект, але водночас породжує найбільше складних правових та етичних проблем. Сучасна система нормативно-правового регулювання суспільних відносин, потребує реформ та оновлення з урахуванням процесів цифровізації суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням питань правового регулювання застосування цифрових технологій, у тому числі штучного інтелекту, у вітчизняній юридичній науці займалися такі вчені, як О. Баранов, Т. Бачинський О. Зозуляк, Ю. Капіца, О. Кохановська, Є. Мічурін, Г. Ульянова, Р. Стефанчук, Є. Тимошенко, Є. Харитонов, О. Харитонова, О. Яворська, І. Якубівський та ін. Однак, велике коло питань пов'язаних з активним розвитком інформаційного суспільства залишається поза увагою науковців. Правові норми в ІТ-сфері часто мають ситуативний характер, застосовуються до окремих аспектів і не утворюють цілісної системи. Найактивніше в усі сфери суспільного життя інтегрується штучний інтелект, особливо важливим є питання щодо визначення його місця в структурі цивільних правовідносин та правового режиму згенерованих ним об'єктів.

Метою статті є дослідити поняття штучного інтелекту, з'ясувати особливості правового режиму неоригінальних об'єктів згенерованих комп'ютерною програмою в зарубіжних країнах та Україні, виявити прогалини у досліджуваному правовому полі та запропонувати рекомендації для їх подолання.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до законодавчої резолюції Європейського Парламенту від 13 березня 2024 року, що стосується Artificial Intelligence Act, система штучного інтелекту це машинна система, яка працює з різними рівнями автономності, здатна адаптуватися після розгортання та генерувати результати (прогнози, вміст, рекомендації чи рішення) на основі вхідних даних, впливаючи на фізичне або віртуальне середовище [1].

В розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 року, штучний інтелект трактується як комплекс інформаційних технологій, що здатний виконувати складні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої, або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Завдяки здатності аналізувати великі обсяги інформації, й навіть творити, штучний інтелект стає не просто інструментом, а повноцінним учасником багатьох процесів, що раніше вважалися виключно людською прерогативою. Однією з найпомітніших і водночас найсуперечливіших тенденцій є його використання для створення об'єктів авторського права. Сьогодні штучний інтелект здатен генерувати тексти, музику, зображення, відео, а також писати програмний код. Так, ще 2017 році штучний інтелект використовувався для генерування музичних творів. Amper був розроблений командою професійних музикантів та технологічних експертів як інноваційна платформа, що дозволяє створювати професійну музику. Унікальність цієї системи полягала в здатності не лише генерувати мелодії, а й адаптувати їх до стилю, настрою та заданих параметрів. Таким чином, Amper увійшов в історію як перший штучний інтелект, що самостійно створив та випустив власний музичний альбом, продемонструвавши нові горизонти у сфері авторського права [3, с. 329].

Використання штучного інтелекту надає нові можливості для творчості, але водночас породжує низку юридичних і етичних запитань. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій вперше зареєстрував авторські права та видав свідоцтва на твори, які містять зображення, що були створені за допомогою штучного інтелекту. Такими творами стали збірка зображень «Великодні листівки», дитяча книга Анни Хорольської «Зачарована пригода Руфуса» та збірка Андрія Ситнікова «Вірші незакінченої війни» [4]. Водночас відповідно до ч. 2 ст. 5 З У «Про авторське право на суміжні права» первинним суб'єктом авторського права є автор твору [5]. Отже, творцем об'єкта авторського права може бути виключно фізична особа творчою працею якої створено об'єкт інтелектуальної власності.

Таким чином, в Україні поки немає чіткої позиції щодо творів, створених штучним інтелектом.

Що стосується зарубіжного досвіду, то серед країн світу, відсутній єдиний підхід щодо визнання авторського права на твори, створені штучним інтелектом. Питання авторства таких творів за кордоном вже створили перші правові прецеденти, які ілюструють різне трактування цього питання. Наприклад, у США окружний суд ухвалив рішення у справі про авторське право на твори, створені штучним інтелектом, повідомляє NV з посиланням на The Hollywood Reporter. Суддя Беріл А. Гауелл постановила, що штучний інтелект не може вважатися автором творів, а створені ним роботи не підпадають під захист авторських прав, оскільки людське авторство є ключовою умовою. Зазначений судовий спір виник через позов Стівена Талера, який намагався зареєструвати авторське право на зображення, створене алгоритмом Creativity Machine, вказавши штучний інтелект як автора, а себе як власника. Управління авторських прав США (USCO) відхилило його заявку. Талер оскаржив це рішення в суді, але суддя Гауелл підтримала USCO, наголосивши, що авторське право не поширюється на твори, створені без людської участі [6].

Наступний випадок стосується авторки коміксів «Zarya of the Dawn», яка використала ілюстрації, згенеровані за допомогою нейромережі Midjourney, у своїй книзі. Бюро з авторського права США розглянуло її заявку на реєстрацію авторського права, та відмовило у визнанні авторського права на зображення, наголосивши, що авторське право охороняє лише ті елементи твору, які є результатом творчої діяльності людини [7].

Цей випадок створив важливий правовий прецедент, що чітко окреслив межу між людською творчістю та автоматизованим генеруванням контенту за допомогою штучного інтелекту. Він також відкрив можливість часткової охорони авторським правом тих творів, що створені людиною із залученням штучного інтелекту, за умови, якщо буде доведено суттєвий творчий внесок людини.

У Великобританії на законодавчому рівні закріплено, що право власності на об'єкти, створені «машиною», має особа, яка вжила заходів для вироблення такого твору. До подібної думки приходять в країнах Європейського Союзу.

Українське законодавство поступово адаптується до нових технологічних реалій. Нещодавно в Україні почалася робота над удосконаленням правового регулювання у сфері штучного інтелекту.

Вітчизняне законодавство встановлює, що автором є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір та, відповідно, первинне авторське право належить саме такій фізичній особі [8]. Згідно зі ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права», твір, створений комп'ютерною програмою без безпосередньої участі людини, це неоригінальний об'єкт, який хоча й не відповідає критеріям авторського твору (через відсутність людського авторства), але все ж може охоронятися як результат функціонування комп'ютерної програми. Такий твір може отримати правовий захист особливого роду — *sui generis*. Це право виникає автоматично в момент генерування відповідного об'єкта і діє впродовж 25 років**,** які обчислюються з 1 січня року, наступного за роком створення твору *[5]*. На думку Д. В. Вальчука, таке формулювання є компромісом між потребою врегулювати роботу штучного інтелекту і «людиноцентричністю» авторського права. Вдалим такий підхід законодавця щодо об'єктів згенерованих комп'ютерною програмою вважає Л. Л. Тарасенко [9, с. 9].

Ключовим і досить дискусійним питанням сучасного права є визначення суб'єкта права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за допомогою комп'ютерної програми, або повністю згенерований комп'ютерною програмою. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» **с**уб'єктами права на неоригінальні об'єкти, згенеровані штучним інтелектом, можуть бути: 1) особи, яким належать майнові права; 2) особи, які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму (штучний інтелект) — автори такої програми, їх спадкоємці, особи, яким передали (відчужили) майнові права; 3) правомірні користувачі комп'ютерної програми (штучного інтелекту) [5].

Як слушно підкреслює І. Є. Якубівський наведена норма Закону сформульована не зовсім вдало. На думку науковця, основним критерієм який повинен братись до уваги при визначенні субєкта права *sui generis* це критерій зв'язку між суб'єктом та об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою. Такий зв'язок не може полягати в участі цієї особи безпосередньо в самому процесі генерування об'єкта. Але така особа, використовуючи комп'ютерну програму, може вчиняти свого роду підготовчі дії, які створюють передумови для самого процесу генерування комп'ютерною програмою певного об'єкта (інсталяція комп'ютерної програми на певний пристрій, її налаштування, завантаження даних для навчання, запуск тощо) [10, с. 359].

Справді, законодавець не враховує тієї обставини, що комп'ютерна програма, включно з системами штучного інтелекту, не має власної волі чи наміру, а отже, її робота завжди зумовлена певним вхідним запитом, налаштуваннями або діями людини. Таким чином, для виникнення права особливого роду на неоригінальний об'єкт недостатньо лише використання комп'ютерної програми на законних правових підставах. Необхідною умовою також є наявність функціонального зв'язку між суб'єктом і процесом генерації об'єкта, який проявляється у виконанні підготовчих дій, що безпосередньо впливають на появу кінцевого результату.

Відповідно до п. 2. ч. 1. ст.33 З У «Про авторське право та суміжні права»: твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою [5]. Виникає питання: який саме вклад автора у створення об'єкта інтелектуальної власності є необхідним для того, щоб здійснити розмежування між неоригінальним об'єктом і твором, створеним фізичними особами за допомогою комп'ютерної програми. Оскільки нами було з'ясовано, що процес створення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, неможливий без наявності функціонального зв'язку між суб'єктом та процесом генерації.

При створенні неоригінального об'єкта виникають лише майнові права інтелектуальної власності, особисті немайнові права інтелектуальної власності не виникають.

Використання штучного інтелекту також тягне за собою не лише нові можливості і права, але й обов'язки та відповідальність у випадку порушення прав інших осіб. Під час генерації штучним інтелектом неоригінальних об'єктів необхідно дотримуватися прав інтелектуальної власності інших суб'єктів також і прав на неоригінальні твори, створені штучним інтелектом.

Цікавим є те, що жодного позову, пов'язаного із захистом прав на неоригінальний об'єкт, створений штучним інтелектом нам не вдалося знайти. Натомість, у світі є відомими судові справи, які стосуються порушення авторських прав саме через використання штучного інтелекту під час генерації неоригінальних творів. Наприклад, у США художники звернулися до суду проти компаній, що створили арт-генератори штучного інтелекту, такі як Stability AI і Midjourney, а також до платформи портфоліо художників DeviantArt, яка недавно впровадила свій власний арт-генератор штучного інтелекту DreamUp. Позов виник у зв'язку з використанням мільйонів творів без дозволу їхніх власників та без виплати винагороди за використання для машинного навчання [11].

Наступний приклад стосується Гільдії авторів та 17 відомих письменників, серед яких Джонатан Франзен, Джон Грішем і Джордж Мартін. Зазначені особи подали колективний позов проти компанії OpenAI в Південному окрузі Нью-Йорка, звинувачуючи її в порушенні авторських прав. Вони стверджують, що OpenAI без дозволу використала їхні твори для навчання моделей штучного інтелекту, що може шкодити ринку та доходам авторів. Позивачі також застерігають від появи похідних робіт, створених на основі їхніх книг [12].

На нашу думку, вирішення питання щодо суб'єкта відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності у випадках використання штучного інтелекту для створення неоригінальних об'єктів є надзвичайно важливим. Вважаємо, що така

відповідальність має покладатися на особу, яка здійснила неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності. Залежно від обставин, такими суб'єктами можуть бути як розробники програмного забезпечення, що здійснило генерацію відповідного об'єкта, так і особи, які володіють правами на використання цього програмного забезпечення або використовують його з порушенням чинного законодавства. У випадку порушення прав інтелектуальної власності при створенні неоригінального твору необхідно на законодавчому рівні передбачити забезпечення компенсації шкоди творцям за використання результатів їхньої творчої праці.

Висновки

Сфера створення об'єктів творчості за участі штучного інтелекту є новим правовим явищем як для України, так і для міжнародної спільноти. Законодавче регулювання у цій галузі перебуває на етапі формування. На сьогодні підходи до визначення прав на такі об'єкти суттєво відрізняються. У деяких країнах вони взагалі не визнаються творами через відсутність людської участі, а в інших ці права закріплюються за правомірним володільцем компютерної програми.

Нещодавно в Україні почалася робота над удосконаленням правового регулювання у сфері штучного інтелекту. Український законодавець зумів знайти компроміс між потребою врегулювати роботу штучного інтелекту і «людиноцентричністю» авторського права. Правовий захист на неоригінальні обєкти авторського права здійснюється правом особливого роду особливого роду — *sui generis*.

Законодавство України визначає перелік суб'єктів права на неоригінальні об'єкти, згенеровані штучним інтелектом. Наведена норма Закону сформульована не зовсім вдало. Зокрема не враховує тієї обставини, що комп'ютерна програма, включно з системами штучного інтелекту, не має власної волі чи наміру, а отже, її робота завжди зумовлена певним запитом**,** налаштуваннями, або діями людини. Отже, для виникнення права особливого роду на неоригінальний об'єкт недостатньо лише використання комп'ютерної програми на законних правових підставах. Необхідною умовою також є наявність функціонального зв'язку між суб'єктом і процесом генерації об'єкта, який проявляється у виконанні підготовчих дій, що безпосередньо впливають на появу кінцевого результату.

Використання штучного інтелекту також тягне за собою не лише нові можливості, але й комплекс прав, обов'язків та відповідальності**.**

На нашу думку, особливо важливим є вирішення питання щодо суб'єкта відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності у випадках використання штучного інтелекту для створення неоригінальних об'єктів авторського права. Вважаємо, що така відповідальність має покладатися на особу, яка здійснила неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності. Залежно від обставин, такими суб'єктами можуть бути як розробники програмного забезпечення, що здійснило генерацію відповідного об'єкта, так і особи, які володіють правами на використання цього програмного забезпечення або використовують його з порушенням чинного законодавства.

Література

1. European Parliament legislative resolution of 13 March 2024 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts. URL: https://www.europarl.eu- ropa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf.

2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 247. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b9

3. Тимошенко Є. А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 328-322.

4. В Україні вперше зареєстрували авторські права на твори, які містять зо-

браження, згенеровані ШІ. URL: https://cedem.org.ua/news/v-ukrayini-vpershe-zareyestruvaly-avtorski-prava-na-tvory-yaki-mistyat-zobrazhennya-zgenerovani-shi/

5. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року. *Відомості Верховної ради України* від 01.12.2023. № 57, ст. 166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12.

6. Суд у США постановив, що твори, створені штучним інтелектом, не можуть бути захищені авторським правом. URL: **HTTPS://PRAVO.UA/SUD-V-SSHA-POSTANOVYV-SHCHO-TVORY-STVORENI-SHTUCHNYM-INTELEKTOM-NE-MOZHUT-BUTY-ZAKHYSHCHENI-AVTORSKYM-PRAVOM/**

7. Zarya of the Dawn: How AI is Changing the Landscape of Copyright Protection. URL: https://jolt.law.harvard.edu/digest/zarya-of-the-dawn-how-ai-is-changing-the-landscape-of-copyright-protection

8. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. URL: https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/

9. Тарасенко Л. Л. Авторське право штучного інтелекту: проблеми та шляхи вирішення. *Modern scientific journal (Сучасний науковий журнал)*. 2024. Вип. №3 (1). С. 7-15.

10. Якубівський І. Є. Цивільно-правовий режим об'єктів, згенерованих штучним інтелектом. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 355-360.

11. Художниці подали позов проти Stability AI, Midjourney та DeviantArt. URL: https://gamedev.dou.ua/news/ai-vs-artists-lawsuit/

12. Письменники подали в суд на творців штучного інтелекту за порушення авторських прав. URL: https://epravda.com.ua/news/2023/

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of intellectual property rights for copyright objects created with the help of artificial intelligence.

It is emphasized that artificial intelligence is actively integrated into various spheres of social life, therefore the issue of determining its place in the structure of civil legal relations and the legal regime of the objects generated by it is particularly important.

The article emphasizes that the use of artificial intelligence provides new opportunities for creativity, but at the same time raises a number of legal and ethical questions. It was concluded that in foreign countries, there is no unified approach to the recognition of copyright for works created by artificial intelligence. The prevailing position is that copyright does not apply to works created without human participation.

It is noted that Ukrainian legislation is gradually adapting to new technological realities, work has begun on improving legal regulation in the field of artificial intelligence.

It is argued that the use of a computer program on legitimate legal grounds is not sufficient for the emergence of a special kind of right to a non-original object. A necessary condition is also the presence of a functional connection between the subject and the object generation process, which is manifested in the performance of preparatory actions that directly affect the appearance of the final result.

During the generation of non-original objects by artificial intelligence, it is necessary to observe copyright, related rights and the rights of other intellectual property subjects, as well as the rights to non-original works created by artificial intelligence.

It was concluded that in case of violation of intellectual property rights when creating a non-original work, it is necessary to provide compensation to creators for the use of their creative work at the legislative level.

Such responsibility should rest on the person who made the illegal use of intellectual property objects.

Keywords: digitization, intellectual property law, IT law, information technology, digital law, legal protection, legal regime, copyright, artificial intelligence, computer program, personal non-property rights, property rights of intellectual property.